

LOCALITATEA CAHUL PÂNĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, cercetător științific principal, Universitatea de Stat din Moldova. Domenii de preocupare: istoria românilor, istoria localităților, monumentelor de istorie, geografie și demografie istorică. Cărți publicate: *Istoria Românilor. Epoca medievală*, București: Cartier istoric, 1999. *Din istoria Transnistriei*, Chișinău: Civitas, 2001; *Tăr-guri și cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea)*, Chișinău: Prut Internațional, 2004; *Din istoria sudului Basarabiei*, Chișinău: Civitas, 2007.

Ion CHIRTOAGĂ

Localitatea Cahul până la începutul secolului al XIX-lea

Rezumat. Orașul Cahul, situat în sud-vestul Republicii Moldova, în apropierea Prutului, brăzdat de văile câtorva râuri și râulețe, străjuit de mai multe culmi și piscuri colinare, a oferit oportunități economice și a permis oamenilor să locuiască în această regiune din cele mai vechi timpuri. În perioada postbelică, pe moșia orașului Cahul arheologii au descoperit primele așezări umane, apărute în jurul anului 1300 î.Hr. Prima atestare documentară a localității a avut loc acum 520 de ani în urmă. Însă localitatea este cu mult mai veche.

Localitatea are o vechime de mai multe secole, schimbându-și de câteva ori denumirea (Șchei, Frumoasa) în dependență de afluxul de populație și conjunctura politică curentă. După 1383 formațiunea statală românească de pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului condusă de Șendre voievod a intrat benevol în componența Țării Moldovei în frunte cu marele voievod Petru Mușatinul, astfel Cahulul actual a ajuns în componența statului moldovenesc.

Dăruit de Ștefan cel Mare Mănăstirii Putna, prădat în numeroase rânduri de turci și tătari, Cahulul își capătă numele în 1835, prin decretul țarului Nicolai I, obținând statutul de oraș și județ. Evoluția Cahului a fost marcată și de activitatea unor personalități istorice și culturale precum B.P. Hasdeu și M. Kogălniceanu.

Cuvinte-cheie: Cahul, Șcheia, Frumoasa, Ștefan cel Mare, localități moldovenești.

The Town of Cahul until the Beginning of the 19th Century

Abstract. The city of Cahul, located in the south-west of the Republic of Moldova, near the Prut, furrowed by the valleys of several rivers and streams, guarded by several hills and peaks, offered economic opportunities and allowed people to live in this region since ancient times. In the post-war period, on the estate of the city of Cahul, archaeologists discovered the first human settlements, which appeared around 1300 BC. The first documentary attestation of the locality took place 520 years ago. But the town is much older.

The locality is several centuries old, changing its name several times (Șchei, Frumoasa) depending on the influx of population and the current political situation. After 1383, the Romanian state formation on the lower reaches of the Siret and the Prut led by Voivod Șendre voluntarily entered the composition of the Republic of Moldova headed by the Grand Voivode Petru Mușatinul, thus the current Cahul became part of the Moldavian state.

Gifted by Ștefan cel Mare to Putna Monastery, plundered numerous times by Turks and Tatars, Cahul got its name in 1835, by decree of Tsar Nicholas I, obtaining the status of city and county.

The evolution of Cahul was also marked by the activity of historical and cultural personalities such as B.P. Hasdeu and M. Kogălniceanu.

Keywords: Cahul, Șcheia, Frumoasa, Ștefan cel Mare, Moldovan localities.

Orașul Cahul este situat în sud-vestul Republicii Moldova, pe un platou din apropierea Prutului, brăzdat de văile câtorva râuri și râulețe, străjuit de mai multe culmi și piscuri colinare. Condițiile favorabile pentru activitatea economică de pe cursul inferior al Prutului au permis oamenilor să locuiască în această regiune din cele mai vechi timpuri. Drept dovadă servesc rezultatele cercetărilor arheologice, efectuate în regiune. În perioada postbelică, pe moșia orașului Cahul arheologii au descoperit primele așezări umane, apărute în jurul anului 1300 î.Hr. Aici au fost identificate vetrele a două sate, pe locul cărora s-au colectat fragmente de vase de argilă și alte obiecte casnice din epoca bronzului (sec. XV-XIII î.Hr.). Prin anii 400-300 î.Hr. a mai existat un sat, dovadă fiind urmele de case arse, fragmentele de vase din argilă din epoca timpurie a fierului (sec. IV-III î.Hr.). Locuințele aparțineau geto-dacilor băștinași, strămoșii românilor actuali. În perioada romană (sec. II-IV), a luat ființă un alt sat al geto-dacilor, care au fost supuși romanizării intense. Satul daco-romanilor a fost distrus în 376, în timpul invaziei hunilor nomazi, veniți din estul Europei. Pe vatra lui au fost identificate diferite obiecte casnice, vase de argilă din perioada romană. În apropierea orașului sunt 4 movile funerare lasate de triburile nomade, care periodic s-au aflat în preajmă ori au trecut prin vecinătatea localității românești, apărute aici mai târziu [1, p. 89].

În secolele XII-XIV, pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului s-au aflat grupuri de turanici, care duceau un mod de viață nomad ori seminomad. După ce în 1123, în sudul Dunării, basileul Ioan Comnenus i-a zdrobit pe nomazii pecenegi, o parte din familiile lor mari, *aille*, de câte 35-50 persoane înrudite au pătruns în apropierea localităților românești din văile unor râulețe de pe cursurile inferioare ale Siretului, Prutului și Nistrului. În fruntea ail-ului se afla o persoană în vârstă, care se bucura de autoritate în rândul familiei respective. Atare grupuri de turanici, ruși de hoarda lor turanică, se numeau *delii*, adică sălbatici. În anii 1147, 1157, 1162 și 1185, în cronicile rusești se întâlnesc mențiuni

despre așa-numiții „cumani sălbatici” [2, p. 92]. Aile de pecenegi au lăsat urme în toponimia locală. Pe cursul inferior al Nistrului se află toponimul Delacău (delichiei – satul sălbaticului). Pe cursul de mijloc al Prutului se află pârăul Delia, iar în apropierea Valului Traian de Jos – lacul Belevu (Deliu). Deliii se ocupau, în principal, cu creșterea animalelor (cabalinelor, ovinelor). Unele produse ale turanicilor crescători de animale erau schimbate pe grâne, fructe și legume, crescute de vecinii lor, țărani români.

În secolul al XII-lea, pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului se afla o formațiune statală a românilor, în care periodic se încadrau și unele grupuri de turanici. În documentele timpului ea este menționată sub diferite politonime. În sursele istorice din principatele vechi rusești pot fi depistate relatări despre brodnici și berladnici, care se aflau în diferite relații cu locuitorii din teritoriul Haliciului. În cronicile rusești, locuitorii acestei formațiuni statale românești sunt numiți, ca și în principatele lor, după locul unde își avea sediul conducerea formațiunii statale (Halici – halicienii, Bârlad-berladeni). Anumite funcții îndeplineau și turanicii, care își găsiseră un loc de trai alături de satele românești. Ei păzeau trecerile importante de peste râuri, participau la companii militare. De obicei, deliii întreprindeau campanii militare pe cont propriu, jefuind localitățile cu populație creștină din Halici. În unele documente se menționează că în ținutul Cernăuți de mai târziu se află „drumul bârladului”. Cu certitudine, pe acest drum se deplasau turanicii amintiți mai sus în direcția principatului Halici. Uneori turanicii delii participau și la campaniile militare împreună cu ostașii formațiunii statale menționate. Spre exemplu, aventurierul rus Ivan Rostislavici a încercat să ocupe tronul principatului Haliciului cu ajutorul berladnicilor. În timpul înaintării lui Ivan Rostislavici din 1159, pe teritoriul Haliciului o parte din berladnici, cu certitudine, de origine turanică, au început să jefuiască populația locală, uitând că ei aveau misiunea de înlocuire a lui Iaroslav Osmomisl cu pretendentul menționat. De această „confuzie previzibilă” au profitat halicienii, care l-au

respins pe Ivan Rostislavici din teritoriul principatului. În anul următor berladnicii, cu certitudine, cei de origine turanică, au atacat Oleşie, o insulă din apropierea gurii Niprului. În 1164 românii de pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului au participat la prinderea lui Andronic Comnenus, un pretendent la tronul Bizanțului. Iar în 1166, ei l-au susținut pe strategul bizantin Leon Vatatzes să atace Ungaria din direcția Mării Negre. După izbucnirea răscoalei bulgarilor și românilor din 1185 din sudul Dunării, la care au participat și cumanii din spațiul nord-pontic, grupurile de pecenegi de pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului s-au transferat cu traiul pe alte meleaguri. Iar românii băștinași, rămași pe loc, pentru a proteja conducerea formațiunii de atacurile inopinate ale cumanilor, și-au transferat sediul administrației lor în apropierea Carpaților, în localitatea Brodnic, unde se aflase anterior, fiind menționată în anul 1146 (ori în 1147). Iar formațiunea lor a redevenit a brodnicilor, menționați sub acest nume în 1216. În 1222 este menționat hotarul brodnicilor. Această informație lapidară este relevantă, deoarece ea constituie un indiciu că la temelia formațiunii se aflau nu unele grupuri de turanici nomazi, pentru care nu existau spații limitate în căutarea hranei pentru animale. Teritoriul ocupat de brodnici avea hotare bine stabilite ca și orice formațiune statală medievală. După campania lui Batu han și formarea Hoardei de Aur, formațiunea statală a românilor de pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului continua să existe sub denumirea Brodnic, menționată în 1250 [3, p. 18-31].

În timpul dominației mongolo-tătare, în partea centrală a spațiului pruto-nistean au apărut două orașe ale Hoardei de Aur. Unul se afla pe moșia actualului sat Costești din apropierea Prutului, iar altul – pe locul numit Orheiul Vechi [1, p. 122, 309-310]. În teritoriul Hoardei de Aur, mongolo-tătarii au instituit un sistem de comunicare bine organizat. Poștele Hoardei de Aur din acest spațiu erau păzite de mongolo-tătarii, dar și de alanii aduși din Caucazul de Nord, numiți și iași. Mai târziu, ultima denumire va fi utilizată pentru desemnarea formațiunii

statale a românilor din apropierea Siretului și Prutului, dar și a viitoarei capitale a Țării Moldovei [4, p. 26-29].

După pandemia de ciumă din 1347 puterea mongolo-tătarilor din spațiul nord-pontic și de la sud de Caucaz s-a redus foarte mult. Pe de altă parte, statele din sud-estul european se aflau într-o stare de fărâmițare politică. De slăbirea hoardelor mongolo-tătare și a statelor din sud-estul european au profitat turcii, lituanienii, polonezii ș.a. În 1362, la Apele Albastre lituanienii au înfrânt trei „emiri tătari” – Kutlubuga (din Crimeea), Kacibei (de pe cursul inferior al Nistrului) și Dimitrie [5, p. 203-204]. Primii doi cu supușii lor turanici s-au evacuat la est de râul Don. Așa-numitul „emir Dimitrie”, care se afla în fruntea românilor de pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului a rămas pe loc. El și-a extins puterea sa în teritoriul din stânga Prutului. În 1362/1363, în orașul oriental de pe moșia satului actual Costești a încetat de a mai pătrunde moneda proaspătă mongolo-tătară. În 1368/1369 moneda proaspătă mongolo-tătară a încetat de a mai pătrunde și în Orheiul Vechi. Deci, în mod pașnic Dimitrie a preluat în acest teritoriu puterea de la mongolo-tătarii, intensificând relațiile cu țările vecine [3, p. 24]. La 22 iunie 1368, regele Ungariei Ludovic de Anjou acordase negustorilor supuși lui „Demetrius prinseps Tartarorum” scutire de vamă în regatul ungar, urmând ca brașovenii, la rândul lor, să se bucure de aceleași înlesniri în „țara” (terra) lui Dimitrie [5, p. 326]. În unele surse istorice această formațiune statală românească e numită și țara iașilor, cu certitudine, în amintirea alanilor, care împreună cu unele aile mongolo-tătare au păzit căile poștale create de Hoarda de Aur în regiune. „Emirul Dimitrie” (princeps Demetrius) a fost urmat de Gheorghii voievod, apoi de Șendre voievod. După 1383 formațiunea statală românească de pe cursurile inferioare ale Siretului și Prutului condusă de Șendre voievod a intrat benevol în componența Țării Moldovei în frunte cu marele voievod Petru Mușatinul [3, p. 26]. În așa mod, românii de pe cursul inferior al Prutului, unde se află actualul oraș Cahul, au ajuns în componența statului moldovenesc.

În această perioadă evenimente îngrijorătoare aveau loc la sud de cursul inferior al Dunării. În 1352 turcii au ocupat orașul Tzimpe, iar peste doi ani – peninsula Galiopoli, prin care se putea trece lejer din Anatolia pe continentul european [6, p. 23]. În 1362 turcii au ocupat Adrianopolul. Peste trei ani acest oraș cu numele schimbat în Edirne a devenit noua capitală a statului otoman. În 1362 turcii au ocupat orașul bulgar Filipopol (Plovdiv). În 1385 sultanul otoman Murad I a ocupat Sofia, oraș cu o poziție strategică deosebită. În 1388, în lupta antiotomană s-a încadrat Țara Românească. Mircea cel Bătrân i-a înfrânt pe turci, extinzându-și autoritatea la Silistra și în alte localități importante din viitoarea Dobroge, amânând pentru o perioadă de timp introducerea administrației otomane în această regiune. În 1389, pe Câmpia Merlei (Kossovopolje) turcii i-au înfrânt pe sârbi, obligându-i să plătească tribut. În 1393 turcii au cucerit orașul Târnovo, capitala de atunci a Bulgariei. În 1396 turcii i-au înfrânt pe cruciații europeni, care veniseră în ajutorul creștinilor din Balcani. Treptat, cea mai mare parte a peninsulei Balcanice a nimerit într-o formă sau alta sub dominația otomană [7, p. 7-17]. Unii locuitori ai peninsulei Balcanice, inclusiv de origine română din Serbia, Macedonia și nordul Greciei, s-au refugiat pe alte meleaguri.

Într-o atare situație internațională complicată, domnul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400–1432) a început să întărească structurile administrative și militare ale țării. Prin documente oficiale ale domniei era întărită proprietatea funciară a boierilor, care jucau un rol important în structurile politico-militare ale țării. Pe de altă parte, din Balcani, la est de Carpați soseau imigranți români, care nu doreau să locuiască sub o dominație străină. Aceste procese și-au găsit o reflectare lapidară în documentele cancelariei domnești din Moldova. În unele din sursele istorice e menționată și localitatea Cahul, dar sub o altă denumire. Localitatea are o vechime de mai multe secole, schimbându-și de câteva ori denumirea în dependență de aflflux de populație și conjunctura politică curentă. Prima atestare documentară a localității a avut

loc acum 520 de ani în urmă. Însă localitatea este cu mult mai veche.

Într-un document emis de Ștefan cel Mare e menționată o copie a unui act eliberat pe timpul lui Alexandru cel Bun logofătului Niagoi pentru a confirma proprietatea lui asupra a trei localități, inclusiv a satului Șcheia din valea pârăului Frumoasa [8, p. 25]. În perioada medievală *șchei* erau numiți imigranții de la sud de Dunăre, inclusiv de origine română. Prin urmare, în primele decenii ale secolului al XV-lea, pe moșia orașului actual Cahul deja locuia un grup de imigranți români din Balcani, care au părăsit satele natale, rămase în contunare sub dominația otomană, preferând să trăiască într-o localitate, aflată sub o administrație apropiată de limba și cultura lor.

După moartea lui Alexandru cel Bun Moldova a trecut printr-o perioadă complicată de lupte intense pentru tronul țării. În 1457 pe tronul Moldovei a urcat Ștefan cel Mare. Anume pe timpul lui Ștefan cel Mare și Sfânt (1457–1504), Țara Moldovei a obținut succese remarcabile în politica sa internă și externă. Succesele lui Ștefan cel Mare, obținute, în primul rând, în luptele cu turcii și tătarii au făcut din Țara Moldovei un loc preferabil în ochii celor care decenii la rând au trăit sub un regim, aflat pe o temelie turanică și musulmană, cum se prezintă statul otoman. Pe timpul lui Ștefan cel Mare se întreprindeau măsuri energice pentru a organiza viața internă a statului românesc de la est de Carpați, înregistrând și pe cei care veneau de peste hotare. Nu-i exclus că pe moșia orașului actual Cahul au mai sosit noi imigranți de peste hotare, servind un pretext favorabil ca venirea lor să-și găsească un loc destoinic în documentele oficiale ale statului. În fine, această manevră de cancelarie (dacă vreți, birocratică) se prezintă ca un mic episod din istoria seculară a localității.

Într-un document eliberat oficial de cancelaria domnească la 2 iulie 1502, pe moșia orașului actual Cahul este menționată localitatea cu numele Șcheia, dăruită împreună cu alte sate de către Ștefan cel Mare și Sfânt mănăstirii Putna. Aceste sate se aflau în valea pârăului Frumoasa. În documentul lui Ștefan cel Mare se relatează

că mănăstirea Putna a primit de la domnie „pe Frumoasa, Frăcenii [9], din gios de Troian [10] și cu moară, în (de fapt, și – n.n.) Șcheia, în gura Frumoasei, și la Fântâna lui Măciș [11], ce-i în capul cel din gios a iazărului Cerlenii [12], și cu toate gârlele ce sânt în dreptul acelor sate și pân(ă) în Prut...” [13, p. 502].

La 2 februarie 1503 a fost elaborat un nou document prin care se confirma faptul că Ștefan cel Mare a dăruit mănăstirii Putna „pe Frumoasa trei sate – Fărceni, din jos de Troian, Șcheii, la gura Frumoasei și la Fântâna Măceșul, care se află la capătul de jos al Iezerului Roșu – care sate au fost cumpărate de domn și date mănăstirii” [14, p. 54]. Prin urmare, grupul de români, venit în diferite perioade din Balcani, s-a așezat cu traiul la gura Frumoasei. Ștefan cel Mare a cumpărat satul, locuit de imigranții balcanici, împreună cu alte două localități din apropierea pârăului Frumoasa, a lacului Roșu și a Valului Traian de Jos, pe care le-a dăruit mănăstirii Putna.

Peste câțiva ani localnicii au avut de suportat o invazie a trupelor otomane, care de obicei provocau mari pagube materiale satelor, aflate în calea armatei străine. În 1538 sultanul otoman Suleiman I a întreprins o campanie militară împotriva Țării Moldovei pentru înlocuirea pe tronul ei a lui Petru Rareș, care promova o politică externă prea independentă pentru un stat mic, aflat la hotarele Imperiului Otoman. Această expediție militară a fost descrisă succinct de un scrib al sultanului, care a rămas necunoscut. În jurnalul amintit de campanie a lui Suleiman I sunt menționate popasurile, făcute de sultanul otoman pe teritoriul Țării Moldovei. Cu această ocazie sunt menționate și locurile de pe cursul inferior al Prutului, unde se afla satul Șcheia, care în prezent se numește Cahul. Potrivit relatărilor scribului anonim, spre finele lunii august 1538 armata otomană a sosit la Isaccea, pentru a trece la nord de cursul inferior al Dunării și a pătrunde pe teritoriul Moldovei. La 26 august 1538 „padișahul trecând cu bine peste... (podul de la Isaccea – n.n.), pașalele i-au făcut alai (paradă militară – n.n.) împreună cu oastea din Rumelia (din peninsula Balcanică – n.n.). Marți în a doua (zi)... (armata otomană a

făcut un nou – n.n.) popas. Miercuri în a treia zi... (armata otomană a făcut popas – n.n.) la conacul (oprirea – n.n.) de la Iezerul Roșu. Este cale de o zi lungă (de mers – n.n.). Doi neferi (ostași – n.n.) și-au pierdut capetele pentru că au dat foc unei case. Vineri... (armata otomană a făcut un nou – n.n.) popas” [15, p. 384]. Apoi armata otomană în frunte cu sultanul turc Suleiman I a trecut Prutul, în drumul ei spre capitala Țării Moldovei. Potrivit relatărilor scribului turc, după ce au trecut râul Prut, otomanii au ajuns la Fălcui. Din relatările scribului anonim, turcii, ajungând la lezerul Roșu din apropierea orașului actual Cahul, au incendiat o casă a localnicilor, acțiune care se înscrie perfect în comportamentul brutal al turanicilor, ajunși în apropierea unei localități din teritoriul dușmanului.

Cu trecerea timpului, în desemnarea satului, probabil, s-a revenit la o denumire mai aproape de sufletele localnicilor. În documentele ulterioare satul este menționat deja cu numele Frumoasa, care face tangență directă cu cel al pârăului din apropiere. În această ordine de idei, se poate de accentuat faptul că în perioada medievală, anume, apa curgătoare juca un rol important în activitatea economică a sătenilor. Aici se putea pescui, adăpa animalele domestice, uda zarzavaturile în perioada săcetoasă a anului într-o regiune cu cantități reduse de precipitații atmosferice ș.a. Nu-i întâmplător faptul că în documentul lui Ștefan cel Mare din 2 iulie 1502 se menționează că el a dăruit mănăstirii Putna satele amintite împreună „cu toate gârlele ce sânt în dreptul acelor sate și pân(ă) în Prut...” [16, p. 502].

Localitățile de pe cursul inferior al Prutului intrau în componența ținutului Tigheci. În 1595 populația ținutului Tigheci era formată din 3211 familii, fiind la acest capitol în spațiul pruto-nistean al doilea după cel cu centrul în orașul Orhei. În secolul al XVI-lea hotarul de est al ținutului Tigheci ajungea până la pârăul Lunga, afluent al Ialpușului. Ținutul Tigheci se afla în apropierea Dunării de Jos, fluviu de o importanță economică și politico-militară specială. Aici se află Chilia, un punct strategic deosebit

din apropierea gurilor Dunării. Marii voievozi ai Moldovei aveau grijă ca Chilia cu portul ei important să fie întărită cu o cetate puternică. Acest oraș cu cetate și port era amenințat de către Imperiul Otoman. În 1484 turcii au atacat cetatea Chilia cu forțele lor principale. Ștefan cel Mare n-a reușit să vină în ajutorul apărătorilor cetății deoarece el a fost nevoit să respingă pe tătarii din Crimeea, care atacaseră estul Moldovei. Cu toate acestea, ostașii moldoveni, cu susținerea orășenilor, au apărat cetatea Chilia timp de zece zile. În 1590, lângă trecătoarea Smil de la Dunărea de Jos, turcii au construit cetatea Ismail. În 1621 otomanii au luat de la moldoveni Renii. Pe de altă parte, localitățile de pe cursul inferior al Prutului sufereau de pe urma jafurilor efectuate de către turci și tătari în timpul confruntărilor Moldovei cu Imperiul Otoman. Spre exemplu, în 1574, la Cahul armata Moldovei în frunte cu Ioan vodă cel Viteaz s-a luptat cu turcii și tătarii. După bătălia pierdută de moldoveni și cazaci, turcii și tătarii au jefuit satele cu populație românească de pe cursul inferior al Prutului și din alte teritorii. În 1650 tighecenii au reușit să respingă un atac al tătarilor, care jefuiau cumplit țara. În 1711, când pe malul Prutului armata lui Petru I a fost înfrântă de otomani, tătarii au supus unui jaf cumplit populația Moldovei. Conform relatărilor lui Ion Neculce, moldovenii au fost jefuiți de ambele părți beligerante [17, p. 398]. În atare condiții periculoase moldovenii cu familiile lor se refugiau în munți și în codrii apropiați. Mai aproape de Șcheia se aflau codrii Tigheciului, unde în caz de pericole iminente pentru viața lor sătenii puteau să-și găsească un adăpost sigur. Revenind în ogrăzile lor, oamenii năpăstuiți de soartă găseau case jefuite și arse. Unii dintre cei rămași fără case erau nevoiți să se transfere cu traiul la anumite distanțe de ogrăzile lor. În așa mod oamenii puteau să se pomenească la distanțe considerabile de locul lor vechi de trai, creându-se impresia că a apărut un sat nou. În atare condiții s-a putut ca numele satului Șcheia să fie înlocuit cu cel de Frumoasa.

La vest de cursul inferior al Nistrului sporește numărul turanicilor veniți din spațiul nord-pontic. Cu trecerea timpului, la cele câte-

va zeci de familii de tătari, aflate în sangeakul Cetatea Albă, în câmpia din sudul teritoriului carpato-nistean se adăugau noi grupuri de turanici, venite din spațiul nord-pontic. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, la vest de Nistru tot mai des pătrundeau nogaii din neamul Mansur din Crimeea în frunte cu mârzacul Cantemir. După ce în 1637 mârzacul Cantemir a fost ucis din porunca otomanilor, neamul de nogai Mansur nu mai încerca să pătrundă pe teritoriul Moldovei. La vest de cursul inferior al Nistrului au început să vină nogaii din neamurile Orac oğlu și Or-Mehmed oğlu, care în secolul al XVII-lea, de la est de râul Volga se transferaseră în spațiul nord-pontic. În 1666 turcii le-au permis nogailor să locuiască la vest de cursul inferior al Nistrului. Însă din cauza că nogaii atacau Moldova fără ca aceasta să-i provoace deschis, Poarta de mai multe ori i-a returnat în spațiul nord-pontic, la est de Bug. În 1673, în toiul războiului polono-turc, Poarta a luat de la tătari Bugeacul, adică unghiul dintre lacul Sasâc și pâraul Alcalia, formând circumscipția otomană Tatarbunar. Iar nogailor din neamurile Orac oğlu și Or-Mehmed oğlu, Istanbulul le-a dat un teritoriu, rupt din trupul Moldovei, stabilind frontiera dintre spațiul ocupat de turanici și cel rămas sub autoritatea domnului țării pe Valul Traian de Sus (la nord) și cursul râului Ialpug (vest). Asupra teritoriului ocupat de nogai a fost extinsă noțiunea de Bugeac, care timp de câteva decenii la rând fusese utilizată pentru desemnarea spațiului de formă triunghiulară dintre lacul Sasâc și pâraul Alcalia. Deși noul teritoriu nu mai avea formă de triunghi, ci de patruleter, el în continuare s-a numit Bugeac (unghi). Noua frontieră dintre nogai și teritoriul rămas sub autoritatea domnului Moldovei a început să se numească „hotarul lui Halil-pașa” [18, p. 27-28, 147-149]. În așa mod, numele ofițerului otoman, care recent stabilise frontiera dintre nogai și teritoriul rămas sub autoritatea domnului Moldovei, era utilizat pentru desemnarea hotarului amintit. Din cauza presiunilor turanicilor scădea numărul populației ținutului Tigheci, se reducea și potențialul său militar. Către începutul secolului al XVIII-lea potențialul militar

al tighecenilor s-a redus de circa patru ori [19, p. 113]. În noile condiții istorice domniei Moldovei au fost nevoiți să modifice organizarea administrativ-teritorială a spațiului de pe cursul inferior al Prutului, ținutul Tigheci fiind desființat. În acest teritoriu au fost create două ținuturi mici – Codru și Greceni. Satul Frumoasa a intrat în ținutul Greceni.

Însă nogaii căutau noi pretexte în vederea extinderii spațiului lor de trai și economic din contul teritoriului Țării Moldovei. Un atare pretext s-a ivit în 1711, când Petru I, în alianță cu Dimitrie Cantemir, a încercat să limiteze dominația Porții la gurile Dunării. De eșecul campaniei menționate au profitat nogaii pentru a ocupa noi teritorii aflate sub autoritatea domnului Moldovei. Potrivit croniciei anonime, traduse din limba geacă de Amiras, „când au venit rușii să se bată cu turcii satele de la marginea Moldovei au fugit să nu-i calce oastea turcească și moschicească, care sate sunt aproape de hotarul lui Halil-pașa ce a fost rânduit de la împărăție mai în vechime vreme pentru lăcașul tătarilor. Și dacă au rămas moscalii biruiți de turci și s-au dus, până a nu veni oamenii, iar la satele acelea la urma lor tătarii ce locuiesc în pământul ce se cheamă a lui Halil-pașa, având vreme ca să locuiască în Moldova, zicând că nu le ajunge locul lui Halil pașa de hrană pentru că s-au înmuțit” [20, p. 138] au cerut ca și acest teritoriu nou al Moldovei să le fie cedat lor. După mai multe negocieri, reprezentanții domnilor Moldovei cu cei ai Porții și hanului din Crimeea au ajuns la un compromis ca în lungul „hotarului lui Halil pașa” să fie stabilită o fâșie lungă de 32 și lată de 2 ore de mers cu calul, unde nogaii (numiți în cronicile noastre tătari) să utilizeze resursele funciare pentru creșterea animalelor domestice și culturilor cerealiere, achitând pentru utilizarea pământului anumite taxe în folosul stăpânilor lui – domnului țării și boierilor [21, p. 48]. Pe de altă parte, informația dată mai atestă și faptul că numele lui Halil pașa mai era utilizat și pentru desemnarea teritoriului ocupat de nogaii Orac oglu și Or-Mehmed oglu.

În contextul acestor evenimente, la 24 octombrie 1756 „Constantin Racoviță, domnul

Moldovei, trimite pe Arghirii fost mare șetrar la Greceni, ca, cu oamenii bătrâni de prin sate, să măsoare mai întâi moșia Frumoasa, a mănăstirii Putna, și câți stânjeni vor ieși în curmeziș, în fruntea locului, atâția stânjeni să aleagă și să hotărască în semne, în lung și în curmeziș, din locul „Celor Două Ceasuri”, ce este loc domnesc pe care locuiesc tătarii și să dea mărturie hotarnică, deoarece acest loc a fost „afierosit” mănăstirii Putna. Poruncește lui Toma Luca, medelnicer, ispravnicul Grecenilor, să orânduiască oamenii bătrâni de prin sate pentru hotărnicia moșiei. A citit marele logofăt” [22, p. 316]. Din acest document se vede, că în 1756 Arghirii, fost mare șetrar la Greceni, în calitate de reprezentant al domnului Constantin Racoviță, împreună cu ispravnicul ținutului Greceni, medelnicerul Luca și un grup de oameni bătrâni din localitățile acestui ținut urmau să măsoare suprafața moșiei satului Frumoasa, care aparținea mănăstirii Putna în vederea lărgirii stăpânirii resurselor funciare a lăcașului sfânt cu un lot similar din contul pământului domnesc, aflat în locul „Celor Două Ceasuri” și utilizat de nogai. În așa fel mănăstirea Putna obținea un anumit venit de la nogaii, care utilizau resursele funciare ale „Celor Două Ceasuri”.

În această perioadă s-au produs anumite schimbări în situația unor categorii sociale ale Țării Moldovei, care au influențat și populația satelor din ținutul Greceni, inclusiv a localității Frumoasa. În 1749 Constantin Mavrocordat a efectuat reforma agrară, fiind abolită iobăgia. Nu trebuie de uitat faptul că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea structura socială a Țării Moldovei rămânea a fi specifică unei societăți agrare. După reformele modernizatoare de la mijlocul secolului al XVIII-lea majoritatea locuitorilor deveniseră personal liberi. Factorul definitoriu pentru toate categoriile, cu excepția slujitorilor cultului și al iobagilor (robilor), a devenit statutul fiscal. Locuitorii erau divizați în două mari categorii sociale. Birnicii, care achitau birul deplin, erau reprezentați de cea mai mare parte a țăranimii și o parte a târgoveților. Rufețurile, din care făceau parte reprezentanții aproape a tuturor categoriilor sociale, dispu-

neau de anumite privilegii fiscale în contul unor slujbe oferite statului. Categoriile sociale ale boierilor, mazililor, iobagilor (robilor) întruneau doar reprezentanți ai familiilor respective. Pentru a face parte din tagma slujitorilor cultului era necesar să obțină o instruire specifică. Negustorii și țărani aveau o activitate economică specifică, iar slujitorii trebuiau să execute o anumită slujbă. Vistieria și administrațiile de ținut aveau table de evidență pentru fiecare grup aparte. Rufeturile erau înscrise nominal, iar birnicii – în baza comunităților rurale.

Insformații despre numărul populației și statutul ei social din localitatea Frumosa se întâlnesc în catagrafiile din 1773–1773 și 1774. În 1772–1773, în localitatea Frumoasa, care în continuare aparținea Mănăstirii Putna, au fost înregistrate 95 de case. În ele locuiau 93 de familii de țărani români moldoveni liberi, unul supus stăpânului moșiei și un slujitor al cultului [23, p. 160].

Cea mai numeroasă categorie socială, atât din numărul birnicilor, dar și din cea a rufeturilor era formată din țărani. În 1774, în Frumoasa au fost înregistrați 103 birnici. Din numărul birnicilor făcea parte și vornicul localității, Grigore Stoian [23, p. 213-214], care împreună cu „oamenii buni și bătrâni” gestiona treburile comunității. Activitatea economică de bază era agricultura și creșterea animalelor. De asemenea, locuitorii practicau și diverse meșteșuguri casnice. Localnicii se bucurau de drepturi personale, inclusiv patrimoniale, de avere și religioase. Unii dintre ei dețineau moșii în devălmășie, aveau mori, iazuri și puteau deține slujitori, pentru care achitau partea lor de impozit. Țăranii, care nu dispuneau de stăpânire funciară personală, trăind și lucrând pământul deținut de alte persoane particulare, se numeau dijmași sau clăcași. Unii dintre aceștia pășteau animalele sătenilor. În 1774, în Frumoasa au fost înregistrați Andreiu argat, Mihălache văcar, Antohi văcar, Manole văcar, Nedelcu vițelar. Țăranii care dispuneau de terenuri agricole proprii intrau în categoria răzeșilor. Un statut asemănător aveau și o parte din târgoveți. Birnicii se bucurau de sprijinul domniei. Prin așezămin-

tele domnești erau stabilite raporturile dintre țărani clăcași și stăpânul moșiei. Iar dreptul de preumțiune proteja stăpânirea devălmășă a țăranilor de pericolul de a fi înglobată în proprietatea boierilor și mănăstirilor. Conform datelor catagrafiei din anul 1774 birnicii reprezentau 53 la sută din populația Țării Moldovei. Conform aceleiași catagrafii, birnicii din ținutul Greceni formau peste 60 la sută din localnici. La ciferul al treilea (plata pentru iulie-septembrie) din anul 1776 un birnic a achitat circa doi-trei lei [24, p. 455-456].

O categorie socială distinctă erau slujitorii cultelor religioase. În 1774, în Frumoasa au fost înregistrați popa Ștefan și Gheorghii dascăl [23, p. 213-214]. Această categorie a fost mai puțin afectată de reformele modernizatoare, păstrând tradițiile și specificul organizării din perioada precedentă. Preoții, dascălii, diaconii, pălămarii reprezentau clerul de mir. Pentru a face parte din una din aceste categorii era necesar să urmeze studii și să fie acceptat de instituțiile religioase conform regulamentelor interne. Preoții și diaconii făceau parte din rufeturi și plăteau Visteriei o dajdie specială. Către finele secolului al XVIII-lea această dajdie a fost abolită. În condica Visteriei din anul 1803 preoții și diaconii au fost trecuți la categoria celor fără de bir. Dascălii, pălămarii erau tratați drept birnici, dar pentru ei impozitul îl putea achita comunitatea locală. La bunăvoința stăpânului moșiei aceștia puteau obține în folosință un teren arabil, iar parohienii prestau zile de muncă. Printre reprezentanții clerului de mir erau proprietari funciari prin devălmășie. Ei întreprindeau diverse activități economice și aveau unele înlesniri la plata dărilor. Preotul, având dreptul de constituire a familiei, era responsabil de plata dajdiei către ierarhul din eparhie. El trăia acolo unde fusese repartizat la slujba religioasă cu acceptul comunității locale.

Descendenții preoților, în cazul în care nu doreau să urmeze ierarhia bisericească, erau trecuți în rândul ruptașilor, iar feciorii celorlalți slujitori bisercești urmau a fi trecuți în categoria socială pe care au deținut-o strămoșii lor. În 1774, în Frumoasa a fost înregistrat rupta-

șul Enachi. Călugării reprezentau o categorie ordonată după canoanele interne și își păstrau specificul din perioada precedentă. Ruptășii reprezentau o categorie socio-fiscală care aveau drept element definitoriu ereditatea. Din acest grup făceau parte urmașii feciorilor fețelor bisericesti, preoți și diaconi, care nu doreau să devină slujitori ai cultului. De regulă, ruptășii erau știutori de carte, contribuind la completarea structurilor administrative cu funcționari de înaltă calificare. Ei achitau un bir anual fix, care era colectat pe părți. La sfârșitul secolului al XVIII-lea fiecare ruptăș achita în mediu 10 lei anual. Ei nu erau la fel de implicați în slujbele statului. Ruptășii puteau să-și urmeze studiile, să practice activități negustorești, să fie dieci la diverse instituții. Mulți dintre ei erau menționați în rândul stăpânilor funciari devălmași.

Slujitorimea menținea activitatea instituțiilor statului. Domnia le acorda slujitorilor scutiri fiscale de la plata impozitului pentru diverse servicii oferite cum ar fi paza hotarului, escortarea deținuților, transportul corespondenței, a mărfurilor ș.a. Slujitorimea era alcătuită, în mare parte, de către locuitorii proveniți din rândul birnicilor și ruptășilor. Dar, în anumite dregătorii, ajungeau și reprezentanții categoriilor privilegiate, cum ar fi mazilii sau boierii. Slujitorii erau organizați în diferite bresle în dependență de activitatea pe care o desfășurau. Cea mai numeroasă breslă o reprezentau slujitorii ce asigurau paza marginii [25, p. 92-93]. Slujitorii de margine, inclusiv cei din Frumoasa, achitau Visteriei mai puține impozite, dar când era nevoie de surse financiare suplimentare celor stabilite, puteau fi puși să plătească Visteriei dajdii adăugătoare, la care erau impuse mai multe rufeturi. Deasemenea, ei aveau obligații să presteze zile de clacă pe moșia căpitanului moșiei la sămănat, strânsul pâinii, cosit. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea efectivul slujitorilor căpitanilor de margine era de circa 1000 persoane.

Unii locuitori din Frumoasa aveau activități economice, considerate a fi urbane. În 1774 aici au fost înregistrați Vasile chirigiu, Ioniță cojocar, Necula surugiu, Ștefan olar, Vasile cojocar,

Gheorghe dogar, Voica morar, Ion cojocar, Mateiu cojocar, Marin cojocar, Ion crășmar [23, p. 213-214]. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, locuitorii așezărilor urbane din Țara Moldovei constituiau până la 10 la sută din populația țării. Multe din aceste așezări rămăneau ancorate în economia agrară. Respectiv, o bună parte din târgoveți aveau un statut social și ocupații economice asemănătoare cu cele ale țăranilor birnici. Cealaltă parte a târgoveților, mai puțin numeroasă era alcătuită dintr-o mulțime de categorii sociale, bresle, grupe etnice: fețe bisericesti, boieri, mazili, ruptășii, rupte, slujitori, străini, iobagi. Negustorii erau o categorie specifică așezării urbane. Activitatea lor economică era comerțul. Spre deosebire de birnici ei aveau o mai mare libertate de mișcare în interiorul ținutului unde au fost înregistrați. În așezările urbane erau reprezentanții diferitor bresle: bărbierilor, plăcintarilor, chetrarilor, holircarilor (vânzători de băuturi alcoolice destilate din cereale), cojocarilor, cizmarilor, zlătarilor. La 1774 meșteșugarii din Frumoasa prelucrau, în primul rând, materia primă achiziționată de la agricultorii locali. Producția cojocarilor și a altor meșteșugari din Frumoasa era vândută atât localnicilor, cât și populației satelor apropiate ori chiar și celor mai îndepărtate. Producătorul local își vindea singur marfa la baștină ori deplasându-se cu ea prin satele apropiate.

În 1774, în Frumoasa au fost înregistrați imigranți de peste hotarele țării – Dobre sârbul (adică venit de la sud de Dunăre), Alexandru muntean (din Țara Românească), Ion muntean, Iordache Zvârlie rus (de origine română din Ucraina), Vasilache muntean, Ion muntean, Numărul populației noi-venite era completată de categoria bejenarilor care erau numeroși mai ales pe timp de război. În 1774, în Frumoasa a fost înregistrat Toader băgănariu. Unii imigranți din țară aveau deja o oarecare perioadă de ședere la Frumoasa, ca spre exemplu, Ion lăpușeanu venit în localitate de ceva timp. În procesul de colectare a datelor pentru catagrafia din anul 1774 [23, p. 213-214] au fost recenzați 1529 bejenari, din care doar o treime erau persoane venite de peste hotarele Țării Moldovei.

Unii erau din teritoriile administrate înainte de 1768 la Nistru de către turci sau tătari, Alții erau din Transilvania, „ungurenii”, ori din Țara Românească, „muntenii”. Administrația ținutului unde au fost opriți bejenarii anunța Domnia sau Divanul. Ulterior, în baza poruncii domnești funcționarii locali eliberau așa numitul „răvaș de drum”, unde era indicat numele și numărul bejenarilor, de unde vin și unde urmează să se așeze. Aducerea străinilor în perioadă de pace se făcea și prin intermediul stăpânilor de moșii. Aceștia primeau dreptul „să fii volnec a strângi și a așeza oameni pe moșie dum(isale)..., însă datori să fie oameni, fără bir, din Țara Leșască ori din Ocraina, ori din raelile turcești...” [26, p. 92-93]. Visteria le acorda bejenarilor o scutire temporară de impozit, cu prioritate, între 6 luni și 12 luni. În cazul în care ei constituiau localități separate aceste așezări puteau fi numite Slobozii. Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea Domnia va susține procesul de imigrare. Totuși categoria socio-fiscală, care includea persoanele noi-venite din alte țări, nu a fost numeroasă din cauză că statul, peste o perioadă de timp, îi lipsea de privilegiile fiscale și îi trecea în rândul birnicilor.

După reformele sociale ale lui Constantin Mavrocordat un grup mic de locuitori a rămas în categoria socială, membrii căreia nu se bucurau de drepturi personale. În mare parte, aceștia erau reprezentanții etniei romilor, sau cum sunt arătați în documentele de epocă – țigani. În 1774, în Frumoasa au fost înregistrați Vasile robul, Lupul țigan, Sava țigan, Ioniță țigan, Toader țigan. Primii doi romi aparțineau vistiernicului Ion Canta, ultimii doi – lui Costache Lupu. În dependență de stăpânul pe care îl aveau aceștia au fost împărțiți în două categorii. Prima categorie era formată de țigani boierești și mănăstirești, cea de a doua – de țigani domnești sau împărătești. Țigani din prima categorie locuiau pe lângă curțile boierești sau mănăstirești pe care aveau obligația să le întrețină. Aceștia mai erau numiți țigani boierești sau mănăstirești. Romii nu dispuneau de avere. Ei erau tratați ca un bun și puteau fi vânduți, făcuți zestre împreună cu moșia, sau să fie obiectul unui schimb, sau a unei moșteniri, să fie dăruți sau

primiti drept apreciere pentru anumite slujbe de la domnie. În cadrul unor asemenea tranzacții erau vânduți și separați de membrii familiei. În multe cazuri, stăpânii de țigani vindeau sau recurgeau la schimbul întregii familii de romi [27, p. 148]. Prin Hrisovul de Sobor din 1785 această practică a fost interzisă. Nu erau permise cununiile cu reprezentanții altor categorii sociale. Pe parcursul celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea statutul acestei categorii a fost conservat. Statutul social pe care îl aveau romii deseori îi determina să fugă de la stăpâni. Acolo unde romii erau satisfăcuți de condițiile oferite, se constituiau dinastii de țigani care locuiau pe aceeași moșie.

În 1817, la Frumoasa au fost înregistrate 143 familii cu capi de familie bărbați (13 cu capi de familie femei), inclusiv 3 preoți (vădana unui preot), 2 diaconi (vădana unui diacon), 2 dascăli (vădana unui dascăl), un clopotar, 2 mazăli, 1 ruptaș, 120 gospodării de birnici (10 vădani și 12 burlaci). Locuitorii aveau 9 mori de apă, 3 mori de vânt, 130 vie și livezi etc. [28, p. 219]. La 18 decembrie 1835, prin decretul țarului Nicolai I, Frumoasa a fost redenumită Cahul în cinstea biruinței armatei ruse asupra celei otomane din 1770. Localității i s-a conferit statut de oraș și reședință de județ cu numele Cahul. În anii 1840–1845 orașul Cahul și-a schimbat întrucâtva înfățișarea, căpătând trăsături caracteristice unui centru de județ. Numărul populației a ajuns la 6115 de locuitori. Orașul avea trei ateliere de olărit, unul de dubit piei și două cămătării, zeci de mori de vânt, o școală lancasteriană, unde erau primiți copiii de orice credință religioasă, și o școală primară pe lângă biserică, în care învățau 46 de băieți. În 1850 a fost construită Catedrala „Arhanghelului Mihail și Gavril” pe locul vechii biserici de lemn, ridicate în 1785. În 1857, în Cahul timp de câteva luni a lucrat ca judecător scriitorul Bogdan Petriceicu Hasdeu. Îndrăgind acest plai, B.P. Hasdeu va scrie mai târziu despre râul Prut și orașul Cahul, admirând vitejia și înțelepciunea localnicilor. În același an a sosit la Cahul pentru câteva zile istoricul și scriitorul român Mihail Kogălniceanu. Pe parcursul unei jumătăți de mileniu,

Cahulul, mai purtând pe rând numele de Șchei și Frumoasa, a fost o localitate importantă în sudul țării și spațiului pruto-nistrean.

Referințe bibliografice:

1. Hâncu, I. *Vetre strămoșești din Republica Moldova. Materiale arheologice unformativ-didactice*. Chișinău: Știința, 2003, p. 89.
2. Плетнева, С.А. *Полвцы*. Москва, 1990, с. 92.
3. Chirtoagă, I. *O formațiune statală românească de la est de Carpați. De la brodnici, berladnici, iași la Demetrius, Georghii voievod, Șendre voievod*. În: *Destin românesc*. 2020, An XV (XXVI), nr. 1 (111). Seria nouă, p. 18-31.
4. Chirtoagă, I. *Stații de poștă pe traseul Iași-Chișinău în perioada medievală și începutul celei moderne*. În: *Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură*, Anul II, nr. 2, mai-august 2021, p. 26-29.
5. Spinei, V. *Moldova în secolele XI-XIV*. Chișinău: Universitas, 1994, p. 203-204.
6. *Istoria Imperiului Otoman*. Coordonator R. Mnatran. București, 2001, p. 23.
7. Chirtoagă, I. *Imperiul Otoman și sud-estul european (până la 1878)*. Brăila: Istros, 2005, p. 7-17.
8. *Documente privind Istoria României. Veacul XVI. A. Moldova, Vol. I (1501-1550)*. București: Academiei Române, 1953, p. 25.
9. De fapt Fărcenii.
10. Valul Traian de Jos.
11. De fapt, satul Fântâna Măciș.
12. În traducere – Roșu. Copistul documentului a tradus denumirea lacului din limba română în cea slavă veche.
13. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*. Vol. III. București, 1980, p. 502.
14. *Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale. Supliment I (1403-1700)*. București, 1975, p. 54.
15. *Călători străini despre Țările Române, Vol. I*. București: Ed. Științifică, 1968, p. 384.
16. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova, Vol. III*. București, 1980, p. 502.
17. *Letopisețul Țării Moldovei*. Chișinău, 1990, p. 398.
18. Chirtoagă, I. *Sud-estul Moldovei și stânga Nistrului (1484-1699). Expansiunea și dominația turco-tătară*. București: Ed. Fundații Culturale Române, 1999, p. 27-28, 147-149.
19. Chirtoagă, I. *Din istoria Moldovei de Sud-est până în anii 30 ai secolului al XIX-lea*. Chișinău: Muzeum, 1999, p. 113.
20. Kogălniceanu, M. *Cronicele României sau letopisețele Moldovei și Valahiei*. Ed. II, Vol. II, București, 1874, p. 138.
21. Chirtoagă, I. *Teritoriile din estul Țării Moldovei sub administrația turco-tătară (1699-1806). Evoluția administrativă, social-economică și cultural-spiritu-ală*. Chișinău: Cartier, 2020, p. 48.
22. *Din tezaurul documentar sucevean*. Catalog de documente, 1393-1849. București, 1983, p. 316.
23. *Moldova în epoca feudalismului*. Vol. VII. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774, Partea I Editor P. Dmitriev. Chișinău: Știința, 1975, p. 160.
24. *Sămile Visteriei Țării Moldovei editate de Ioan Caproșu*, Vol. I (1763-1784). Iași, 2010, p. 23-32, 564-576, Vol. II (1786-1798), Iași, 2010, p. 455-456.
25. *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei*, Vol. XI (1787-1800). Cărți domnești și zapise. Chișinău: CEP USM, 2008, d. 60, p. 92-93.
26. *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei*, Vol. X (1775-1786). Cărți domnești și zapise. Chișinău: Civitas, 2005, p. 92-93.
27. La 6 iunie 1783 hatmanul Vasile Razu a dat la schimb lui Andrei Iancu „pi Gheorghii Ciurilă, țigan, zăt Radu giudi, împreună și cu țiganca lui Catrina, ... pentru zamenă ră a țiganului cu femeia și cu puii lui”. Vezi: *Documente privitoare la istoria Țării Moldovei*, Vol. X (1775-1786). Cărți domnești și zapise. Chișinău: Civitas, 2005, p. 148.
28. *Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии*. Том III. Кишинев, 1907, с. 219.

*Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 *Cultura promovării imaginii orașelor Republicii Moldova prin intermediul artelor și mitopoeticii*.